
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXVI (2018), Книжка / Issue 2</p>
---	---	--	---

Милко ПАЛАНГУРСКИ / Milko PALANGURSKI

Рец. на Костадин Паев. Търновската конституция в светлината на балканския конституционализъм от XIX век. Сравнително историко-правно изследване. София: Издателство Сиби, 2016, 359 с.

Rec. ad: Kostadin Paev. The Tarnovo Constitution in the Light of the Balkan Constitutionalism of the XIX century. A Comparative Historico-Legal Research. Sofia: Sibi, 2016, 359 p.

Книгата е посветена на една изключително интересна тема, която има огромно политическо, културно и обществено значение за развитието на модерна България в последните 140 години. Търновската конституция е в основата на цялостната модернизация на страната и връщането към нейните източници и сравнението ѝ с останалите конституционни текстове, приети на Балканите, и тяхната европейска основа е задача, която, колкото и невероятно да звучи, продължава да бъде актуална и в този момент. Търсенето на симбиоза между историческия и юридическия анализ е предизвикателство, което винаги може да бъде атакувано в посока липса на баланс между двете ядра на изследването. В случая балансът обаче не е изцяло нужен и не може да бъде претеглен с аптекарски везни, тъй като все пак в основата на изследването са европейските и балканските конституционни традиции и влияния.

В последните години тази тема е в изследователския поглед на доц. д-р К. Паев. В изследователското пространство се появили няколко негови статии и студии. Книгата е написана върху широка изворова и историографска основа. Използването на ограничените по тематиката източници се компенсира с включването на историографските постижения на няколко школи. Авторът се опитва и в повечето от случаите успешно да не прави прекалено подробни позовавания, а да синтезира използвания материал. Това позволява да се създаде една справедлива картина, която да покаже реалните процеси и явления. Уводът неслучайно е сравнително обемен и не само показва основните цели, задачите и методиката на изследването, а прави необходимия историографски анализ. Основна цел според автора е „да се направи сравнително правно-историческо проучване на Търновската конституция с действащите тогава конституции на другите балкански страни – Гърция, Румъния и Сърбия. Един такъв анализ неизбежно е свързан и със сравнения с други по-ранни балкански конституции, както и с някои конституции на западноевропейски страни“.

Глава първа е посветена на модерния конституционализъм на Балканите. Появата на идеите за конституционно устройство в края на XVIII в. в полския и няколкото френски варианта от последното десетилетие на века, застига и балканското пространство, макар и в ограничения периметър на Йонийските острови. Колко силна е идеята за конституционно управление става ясно от факта, че „конституционната дипломатия“ се възприема и от имперска Русия, в която използването на самата дума „конституция“ може да завърши с каторга или затвор. Това е един от парадоксите на балканската история, тъй като Северната империя ще се замесва в няколко локални конституционни проекта и тяхната реализация и в крайна сметка ще се окаже призвана да направи това и с българите. Някои кратки опити показват, че невинаги обществата са готови да възприемат модерното конституционно управление и да го приложат в реалността.

Авторът представя сложната амалгама от октроирани и учредени конституции в региона, процес, който показва, че моделът за налагането на модерно управление не може да е идентичен – което се вижда в крайна сметка и в българския случай – нещо средно между учредена и дарена конституция.

Показани са различията в подхода към формите на управление – републиканска и монархическа. Първата не става популярна в региона, което обяснява и трудното разделяне с монархиите чак в средата на следващото столетие. Също може да се каже, че успех имат унитарните държави, което показва, че федерализмът на полуострова е предварително обречен на неуспех като традиция и практика. Авторът разкрива разнообразието и особено проблемите при реализацията на идеите за народното представителство, разделението на властите, съдебната система и т.н., които не са избегнати и в българския случай.

Втора глава е посветена на развитието на българския конституционализъм през Възраждането и отражението му в Търновската конституция. Този текст в основата си е историческата част на изследването и показва българското политическо осъзнаване. Веднага трябва да подчертая, в нея липсват доста исторически изследвания, което донякъде е компенсирано от факта, че авторът се е спрял главно върху основните проблеми на българското израстване в държавно-правно отношение, опирайки се на документите. Тя е разделена на три подпараграфа, отделно всеки от тях се занимава с минимум четири проблема. Анализът обхваща идеите на отделни лица, програмните и проектните документи на българските политически формации независимо от тяхното място в политическия спектър на обществото, политическите проекти на международните организации и дипломатия за създаването на българската държавност и начина на нейното функциониране. Авторът доказва, че голяма част от идеите, които са изработени от възрожденското ни общество, както и от дипломатията на Великите сили, залягат в Търновската конституция. Различните наименования и параметри на отделни идеи и възгледи не променят извода, че „много от тях не са заимствани директно от чужди конституции, а са включени в Българската конституция по косвен начин – посредством мненията на българските първенци, взети предвид при изготвянето на първоначалния проект, или пряко от участниците в Учредителното събрание“ (с. 172). Така се доказва, че формата на самоуправление, видът на държавното управление, международният статут на бъдещата държава, териториалният обхват, основните граждански права и свободи, родната църква и др. изведнъж се оказват не само привнесени отвън, но чисто родна идея, осъзната с течение на времето и най-важното – мотивираща целия политически процес на Българското възрождане.

Трета глава представлява именно сравнително-правния анализ на текста на Търновската конституция с постановките на другите балкански конституции. Главата е изключително обемна, има девет подпараграфа, всеки от тях, по мое мнение, има значението на едно отделно изследване. На анализ и съпоставка са поставени основните параметри на една конституция – държавния глава и неговите права и задължения, народното представителство във всичките му видове, начини на функциониране, правомощия и функциониране; изпълнителната власт; правата и свободите на гражданите, съдебната власт, територията и местното самоуправление, армията и начините на ревизия на конституцията.

Заклученията, направени от автора, са напълно логични и не могат да бъдат оценявани като едностранчиви. Повечето от тях са плод на творчески поглед и анализ на К. Паев. Не мога да не се съглася, с последната и най-важната негова заключителна мисъл: „Търновската конституция действително се явява отражение на българския народностен дух, на неговите изконни ценности и идеали. Българската Конституция, макар и появила се последна сред тогавашните балкански конституции, успява да надживее всички тях и да се превърне в най-дълго действалата конституция на Балканите“ (с. 323).